

НИКОЛАЙ РАЙНОВ
СПАСИТЕЛНАТА СТЕНА

chitanka.info

Едно време живял в персийския град Шадаб богат земеделец, на име Маулана-Ахмед. Неговите земи били покрай града, където протичала буйна река. Тая река била ръкав на друга, още по-голяма, която се казвала Туз.

Когато напролет Туз придойде от дъждовете, и коритото на по-малката река се препълвало, водата се разливала и правела големи пакости. Маулана-Ахмед, за да запази своите земи от наводнение, издигал яз тъкмо там, дето реката Туз се вливала в другата. Но с това не се помагало много. Язът бил от плетища и пръст. Когато реката придойде с голяма сила, тя отвличала яза и наводнявала околностите.

Маулана-Ахмед имал син — Абулказим-Мансур — и дъщеря, която се казвала Ширин. Момчето било прилежно и ученолюбиво. Баща му го възпитал и обучил. Абулказим още от малък усвоил всички стари езици, на които не говорел вече никой. Той научил тия езици, за да може да чете старите ръкописни книги, в които били събрани предания на измрели народи.

Когато останело свободно, момчето обичало да сяде на ливадата, край реката, да гледа, как тече водата, и да си спомня онова, що е прочело в хубавите стари книги. Но веднъж — това било през пролетта — реката придошла. Водата изпълнила коритото, разляла се на широко и потопила много къщи на бедни работници. Къщата и чифлиците на Абулказимовия баща били градени на високо, та водата ги не достигнала. Но тя заляла и отвлякла живелищата на всички, които работели в Маулановите чифлици. Абулказим видял старците, жените и децата, как плачат, отчаяни от страшната злочестина.

С тежка скръб на сърцето отишло момчето при баща си и го попитало, не може ли да се помогне на бездомниците.

— Ще им помогна, с каквото мога, — отвърнал Маулана-Ахмед навъсено. — Ще им дам пари и градиво да си издигнат нови къщи. Но не е моя вината, ами тяхна. Още есенес им казвах да отидат да поправят големия яз и да сменят кошовете с нови, но те казваха, че бил як, та щял да издържи още година.

Момчето се замислило.

— Ами не може ли, татко, да се издигне нов яз — от камък и малтар? Него реката не би разрушила и не биха ставали наводнения.

— Може, — отвърнал бащата, — но трябват много пари. Толкова нямам.

— Колко пари трябват?

— Колко ли? Най-малко сто хиляди жълтици. Отде да взема толкова злато?

Абулказим се замислил още по-дълбоко. Той решил да се залови за работа и да спечели колкото пари трябват, за да издигне каменен яз, та да запази бедните люде от наводнение. С тая мисъл почнал да живее той; тя го не оставяла ни денем, ни нощем.

Абулказим пораснал и се оженил. Добили му се деца — момче и момиче. Баща му починал и той се заловил за земеделие.

— Сега, — казал си той, — ще успея да спечеля сто хиляди жълтици и да преградя реката с каменен яз.

Но Абулказимовият баща имал да дава на тогова, на оногова. Тия мъже почнали да идват при наследника и да си искат парите. Като разбрали, че синът не знае, колко точно дължи бащата, те изкарали дълга три пъти по-голям, отколкото бил. Абулказим не искал да се разправя със съдилища. За да плати дълговете, той дал всички пари, които бил оставил баща му, и продал половината имот.

Това го не отчаяло.

— С труд, — казал си той, — ще се замогна скоро. Ще мога да издигна яза — ако не след пет години, поне след десет.

И Абулказим започнал да работи. През деня работел в чифлика, що му бил останал, а вечер се затварял вкъщи и възпявал в хубави стихове великите царе и мъдреци на Персия, чиито имена народът бил отдавна забравил. Понякога той се толкова увличал от поезията, че забравял земеделската си работа. От това, разбира се, той губел, полските работи закъснявали, беритбата бивала слаба, доходите — съвсем малки.

Абулказим четял всите песни само на домашните си. Той не искал — никой друг да знае за тях. Но неговите домашни се похвалили на съседите, а те разказали на своите сродници и познати, че Абулказим пише песни. Славата му стигнала до управителя на областта, който се казал Абу-Мансур и живеел в замък, на брега на реката Туз.

Щом управителят се научил за това, пратил да поканят поета в замъка, за да прочете някои свои песни. Абулказим отишъл. Управителят свикал своите сродници, приятелите си и главните чиновници на угощение — да чуят песните на поета. След вечерята,

Абулказим прочел две свои песни, които се много понравили на всички.

Абу-Мансур казал:

— Ти си велик поет. Не ти е местото в малкото градче Шадаб, дето си се сврял да си губиш дните с полска работа. Трябва да отидеш в двореца на шаха, в големия град Хазнин, там живеят онези, които ще те оценят, както заслужаваш.

— Да те благослови Бог за тия думи, господарю, — рекъл Абулказим на управителя. — Мед ми капе на сърцето, като ги слушам. Но аз не мога да оставя своята работа, докле не направя нещо, за което съм се врекъл.

— Какво е това нещо?

— Искам да издигна спасителна стена там, дето вашата река се влива в нашата, за да запазя къщиците на бедните люде от наводнение.

— Тъй ли? Но за това ще ти требват много пари. Отде ще ги вземеш?

— Мисля да ги спечеля с труд.

— Не ми се вярва. И цял живот да работиш, пак не можеш спечели толкова пари. Шега работа ли е това?

— Аз пък вярвам, господарю. Когато почнах да възпявам юнака Сиавуш, сам той ми се яви една нощ, разказа ми за своите подвизи и ме увери, че с мои пари ще бъде издигната тая стена. „Може ти да не доживееш да я видиш“, — ми каза юнакът, — „но спасителната стена ще бъде съградена и людете ще те поменуват“.

— Добре. Аз ще ти помогна, колкото мога.

И Абу-Мансур заповядал на своя ковчезник да наброи на поета хиляда жълтици, за благодарност, че е чул песните му.

Абулказим си отишъл. Като стигнал вкъщи, той си рекъл:

— Може пък в двореца на шаха наистина да ме очакват почести — кой знае? Може там да ме наградят повече, отколкото в замъка на добрия управител. Дали да отида при шаха? Но ще ли ме пуснат при него? Никой ме там не знае, никой ме не познава, никой не ме е и чувал.

След няколко деня, в градеца се разчуло, че старият шах е умрял и на престола се е качил син му Махмуд — млад цар, който обичал поетите. А две седмици след това, починал и Абу-Мансур. На негово место бил пратен друг управител — Арслан-Хан, човек

жестокосърдечен, потисник и скъперник. Новият управител отведнъж удвоил данъците на населението. При Абулказима дошли бирници и му поискали хиляда жълтици данък — толкова требвало да плати тая година, защото имал много имот. Абулказим дал парите, които бил получил от Абу-Мансура. На другия ден негови приятели му казали, че ония, на които бил платил и надплатил, преди години, за бащини дългове, и които били много по-богати от него, платили три пъти по-малък данък. Те били казали на управителя, че той е три пъти по-богат от тях.

На Абулказима станало тежко. Той отишъл да се оплаче на управителя от бирниците, които го ограбили. Но Арслан-Хан не му дал и да издума — изпъдил го.

— Моите бирници знаят, от кого колко да искат, — рекъл той сопнато. — Върви си, отдето си дошъл! Да ти не виждам вече лицето!

Абулказим се върнал вкъщи, и отчаян и ядосан. Той решил да отиде в Хазнин — да се оплаче на самия шах. Тъй като нямал пари за път, продал част от земята си и тръгнал. Стигнал до града Херат, където живеел един приятел на баща му, по име Абубекър-Варак — търговец. Приказал му се, кой е, и го помолил да го приеме у дома си. Търговецът го приел и разпитал, по каква работа е тръгнал. Поетът му разказал всичко.

Абубекър продумал:

— Не познавам шаха, но съм слушал за него. Казват, че бил един ден добър, а два — зъл. Както го надумат, така правел. В двореца му има неколцина поети и други придворни, които го надумват, както им скимне. И той ги слуша. Като отидеш в двореца, недей казва, че пишеш песни, защото ще ти завидят и ще те намразят. Ще надумат царя и той ще отсъди криво тъжбата ти против управителя. Може да заповяда и да те набият дори — не е чудно.

Тия думи обезсърчили Абулказима. Той решил да се върне в Шадаб. На заранта станал още в зори и се приготвил да си върви. Сбогувал се с домакина и му поблагодарил. Като излязъл от града, стигнал до кръстопът. Единият път водел към Шадаб, а другият — към Хазнин. Накъде да върви? Подвоумил се, па тръгнал към родния си град. Но тъкмо пристъпил няколко крачки, от небето се изляло върху него силно сияние. Блясъкът бил толкова ослепителен, че Абулказим се спрял, като вкаменен, и си затворил очите.

В тоя миг се чул глас:

— Абулказиме, Абулказиме! О, поете на юнаците! Отвори си очите и погледни!

Абулказим си отворил очите. Сиянието било отслабнало. Пред него стоял хубав момък, с бляскаво лице, облечен в златни дрехи. Той държал елмазен жезъл. Вдигнал го, посочил пътя, що води към Хазнин, и рекъл:

— Натам ти е пътят, Абулказиме, а не насам. Иди при шаха. Помни, че в който ден се върнеш в родния си град, ще умреш. Твоята песен ще те убие. И в двореца ще страдаш, но и щастлив ще бъдеш там. Аз съм ангелът на песните — аз ще те закрилям. Върви!

И ангелът изчезнал.

Тогава Абулказим тръгнал към Хазнин. Като стигнал там, той се настанил в къщата на бедна вдовица, покрай града, защото парите му били малко. Синът на вдовицата, който се казвал Феридун, прислужвал в двореца през вечерите, когато шахът давал угощения. Абулказим се разговарял често с него. От тия разговори узнал, че царят свиква учени мъже, царедворци и пълководци, пред които неговите придворни поети четат или пеят своите песни.

— Мъчно е да отидеш в двореца, — казал Феридун на Абулказима. — Трябва някой да те представи на шаха. Трябва, преди това, да каже добра дума за тебе. Шах Махмуд не решава тъжби. Ако отидеш и кажеш, че искаш да се оплачеш от оня управител, ще те пратят при главния съдия; при шаха не можеш и да припариш. Такъв е редът. А за да ти разгледа съдията тъжбата, ще ти поиска много пари.

— Но няма ли никакво средство да се уреди тая работа?

— Има само едно средство. Аз имам благодетел — той е царедворецът Махек. Той ме извика в двореца. Ще го помоля да дойде тук. Ако дойде, разкажи му, по каква работа си тръгнал. Той може да каже и на шаха две-три добри думи за тебе, защото си учен човек, а той цени учените люде. Ще го помоля да дойде.

След няколко деня, Махек дошъл, заедно с момъка, в къщата на вдовицата. Заприказвали се с Абулказима. Царедворецът узнал, че той е поет. Накарал го да му прочете една-две свои песни. Те му се понравили.

— Ще кажа на шаха за тебе, — рекъл. — Около него се навъртат много поети, но никой от тях не може да се равни с тебе. Дано те

оцени, както заслужаваш.

Като отишъл в двореца, Мехек казал на царя:

— С велик поет приказвах днес и от велик поет чух негови песни. Той е, трябва да се признае, по-велик от всички, чиито песни съм слушал.

— Нима? — запитал учудено шах Махмуд. — Че кой ще да е той? Мигар аз го не познавам?

— Не, закрилниче на поетите. Ти го не познаваш. Той не е от тук.

— А отде е? И кой е той?

— От Шадаб е родом. Името му е Абулказим. Той ми изказа наизуст една дълга песен за Рустема и Исфендиара. По-хубава от нея не са чули ушите ми. Като славей, пееше гласът му, когато я изказваше. Не се помнех, къде съм — на земята ли, или на небето. И много знае той: знае цялото минало на Персия, сякаш е живял заедно с всички наши юнаци, мъдrecи и царе. Чуден човек! Само да го видиш...

— Доведи го тогава още утре! Не, не утре — още тая вечер го доведи!

Вечерта Мехек отвел Абулказим при царя. Шах Махмуд го разпитвал дълго. Той останал поразен от силната му памет и от големите му знания. Изслушал и разказа му за спречкването с управителя.

— Тая работа ще се нареди, — рекъл. — Ако си наистина велик поет, както ми казаха, ще освободя имота ти от данък.

Сетне шахът повикал седмината придворни поети и ги запознал с новия им съперник. Заповядал да се приготви трапезата. Поканил придворните. Седнали да вечерят. След вечерята, всеки от поетите почнал да чете най-новата си песен. Когато всички свършили, дошъл ред на Абулказима. Закънтял пиршеският чертог от звучния му глас. Песента за Рустема и Исфендиара покъртила всички, дори и поетите.

— Велик поет ще стане той, — казали някои.

— Той е велик и сега, — рекъл шах Махмуд.

И той изпратил поета със скъпи подаръци, като му казал, че скоро ще го повика пак. Абулказим си отишъл зарадван.

След няколко дена, поетът бил поканен отново в двореца. Шахът му прочел заповедта, с която освобождава от данъци него и наследниците му. Сетне свикал поетите и царедворците, па им казал:

— Днес моят любимец Аяз, който ми е дясна ръка в управлението, навършва тридесет години. Макар и млад, той ми е най-довереният човек, защото е и добър, и справедлив, и прозорлив, и безстрашен. Искам от вас да напишете по едно четиристишие в негова чест. Чието четиристишие излезе най-хубаво, ще получи ей тоя златен пръстен, обсипан с елмази и рубини, а на другите ще дам по хиляда жълтици. Давам ви срок, додето се приготви вечерята. Преди да се почне угощението, вие трябва да сте свършили.

Дошло време да се четат четиристишията. Тримата главни поети при двореца — Ансари, Азджеди и Фарухи — прочели един след друг своите четиристишия. И другите прочели каквото били съчинили. Четиристишието на Абулказима било най-хубаво. Царят се обърнал към останалите поети и им казал:

— На всяка майка е мила рожбата, мои приятели. На всеки поет е скъпа песента, която е написал. Но нека всеки от вас ми каже, чие четиристишие е — според него — най-добро, след неговото!

Всички рекли из един глас:

— Четиристишието на Абулказима.

— И аз мисля тъй, — казал царят. — Нему се пада пръстенът, а вие ще получите по хиляда жълтици.

Придворните поети, разбира се, не останали доволни. Те завидели на Абулказима и почнали да подхвърлят подигравки за негова сметка. Но царят го бил вече обикнал. Той го прибрал в двореца, назначил го главен придворен поет и му отредил за живелище голямо отделение, което извеждало в градината, дето шахът обичал да се разхожда. Заповядал да пренесат там най-хубавите ръкописни книги, които имало в двореца, за да ги чете Абулказим.

По поръка на шаха, по стените на стаите, дето живеел Абулказим, изкусни живописци изписали образи на царе и юнаци, които ходят на лов с кучета и соколи. Около тях се виждали поляни, гори и планини, по които тичат зайци, летят птици и се крият слонове, тигри, лъвове и други животни. Изписани били и всякакви цветя.

За да не пречи никой на поета и да го не смущава в работата му, царят забранил на царедворците и на робите да влизат в неговото отделение. Само трима можели да отиват там, освен царя — Махек, Аяз и един роб, който прислужвал на поета.

Цел месец Абулказим не излязъл пред люде, той работел денем и ноцем. Тия дни били най-щастливи през живота му. Поетът се разхождал по градината, четял книгите на стари мъдреци и поети и пишел дълги песни — кои от кои по-хубави. Никой го не тревожел.

Една вечер поетът излязъл от своите покои и се явил пред царя. Казал му, че иска да прочете най-новата си песен. Шах Махмуд събрал царедворците в големия чертог. Абулказим седнал на възглавница и разгънал на коленете си ръкописът. От лявата му страна се наредили свирачи, които трябвало да пригласят на песните с тиха музика, а от дясно застанали танцовачки, които се приготвили да играят, както им свирят музикантите. В дъното на чертога седели царедворците, а малко пред тях — самият шах.

Абулказим почнал да чете, музикантите засвирили, танцовачките заиграли. Всички се унесли в песента. Пред тях наизлезли живи юнаците, царете и мъдреците, за които говорели стиховете на поета; едни — стари, други — млади, но всички хубавци, всички силни и бодри. Около юнаците се явили ангели — духове на доброто — и джинове — духове на злото. Те почнали да се борят, да се бият. Помагали им всякакви животни и чудовища. Засъскали светкавици и гръмотевици. Целият дворец се разтърсвал. Зрителите се изплашили. Но скоро страшното минало. Злите духове били надвити — те се изгубили. Останали само ангелите и юнаците-победители. Те си приказвали спокойно и се усмихвали един на друг. Лицата им били блажени. Под нозете им порасли и нацъфтели пъстри цветя, а над главите им почнали да летят едри шарени пеперуди и сладкопойни птици. Зачул се клокотът на планински ручей. Задал се размерният звън на стада, които се прибират от планината. Сияние на залязващо слънце озарило чертога. След това, почнало да притъмнява. Кротка здрачевина стопила образите на всички призраци — и те изчезнали. Зрителите видели, че пред тях седи на своята възглавница Абулказим и дочита последните стихове на песента. Музикантите били престанали да свирят. Танцовачките отдавна не играели. И те, като придворните, се били толкова унесли във виденията, че забравили да свирят и да пеят.

Абулказим млъкнал — той бил свършил песента. Дълго мълчали и всички онези, които го слушали. Никой не знаел, що да каже. На

всички се струвало, че има още от песента. Най-сетне шах Махмуд рекъл:

— Чудна е силата на твоята песен, приятелю Абулказиме. Ти ни пренесе от земята право в рая. От днес ще се казваш не Абулказим, а Фирдуси (което значи „Райски“) ти си певец на рая и поет на безсмъртните. Няма по-велик поет от тебе. Ти си гордост на Персия и слава на цялата земя.

След това, като се обърнал към главния ковчежник, царят му казал:

— Хасан-Мейменди, ти ще прибиращ всичко, което напише Фирдуси, и ще му броиш по жълтица за стих. Чу ли?

— Чух, светли господарю, — отвърнал Хасан-Мейменди, като се поклонил и си допрял ръката до челото.

След като се свършило угощението и придворните почнали да се разотиват, главният ковчежник се приближил до поета, потупал го свойски по рамото и му казал тихо:

— Блазе ти! Скоро ще станеш по-богат от всички ни. Верно ти казвам, че ще станеш най-богат, след шаха, в цялото царство. Хърт! — един стих, — дрън! — една жълтица.

— Не ламтя за пари, — казал скромно Фирдуси. — Пари ми наистина трябват, и ми трябват много — най-малко сто хиляди жълтици ми трябва, но аз искам да ги употребя за общо добро, а не за себе си.

— Тъй ли? — рекъл подозрителният ковчежник. — А за какво общо добро ще ги употребиш? Да не мислиш да градиш джамия?

— Не джамия, джамии има много и премного. Искам да издигна около устието на нашата ръка преграда от камък, за да не стават наводнения. Много пакости прави реката.

— Потрябвало ти е да издигаш преграда! Комуто пакости реката, той да му мисли. Но да оставим това. Кажи ми, колко стиха имаше песента, що прочете тая вечер? Нали чу, че господарят ми заповяда да ти броя по жълтица за стих?

— Не ги зная, колко са. Ето ти ръкописът — преброй ги! Но сега не ща пари. Ще ми ги броиш, когато се съберат толкова, че да мога да издигна спасителната стена.

На другия ден, когато Фирдуси работел в своето отделение на двореца, Хасан-Мейменди — много завистлив мъж — почнал да хули

поета пред царедворците, които обичали клюките и на драго сърце слушали злословия и клевети.

— Какъв е скъперник тоя хитрец! — казал ковчежникът. — Лъже ме, че щял да издигне с парите някаква стена около реката. Личи си, че обича парите. Иска да се натрупат много, па да заживее в някой чужди град, като цар.

— Да, да, — думали другите. — Не може да се откаже, че е добър поет, но изглежда наистина голям златолюбец. Никаква стена не мисли да издига той.

От тоя ден всички придворни поети почнали да клеветят Фирдуси пред шаха, за да го намрази и пропъди от двореца. А Хасан-Мейменди престанал да му праща по роба храна и дрехи. Поетът не смеел да се оплаче на шаха, защото ковчежникът го заплашвал, че — ако се оплаче — чака го смърт.

Но славата на Фирдуси растяла от ден на ден все повече и повече. Напише ли песен и я предаде на шаха, мнозина князе пращали преписвачи да им я препишат. Всичките изпращали подаръци на поета и той живеел с тия пари, защото Хасан-Мейменди не само не му плащал месечната заплата, ами продължавал да му не дава ни храна, ни облекло.

Един от тия князе, които почитали поета, — името му било Рустем — толкова много харесал песните на Фирдуси, че дал петстотин жълтици на оногова, който му ги бил преписал и отнесъл. Освен това, той пратил по същия човек на поета пет хиляди жълтици и го поканил да му отиде на гости в двореца.

Той пишел в писмото си до него:

„Ела, любимецо на Аллаха и на неговите ангели! Аз ще те посрещна, както не съм посрещал цар. При мене ще живееш сто пъти по-добре, отколкото при Махмуда. Ела незабавно! Ако ли сега не можеш, когато и да дойдеш, ще бъдеш добре дошъл“.

Придворните се научили за това и обадили на шаха. Той бил враг на княз Рустема. Ковчежникът рекъл на господаря:

— Не е за вяра твоят Абулказим. Взема пари и получава писма от люде, които мислят денонощно само за едно — как да те погубят и да ти отнемат престола. Чудно ми е, как търпиш такава люта змия до себе си.

— Това не е твоя работа, — казал строго шах Махмуд. — Аз най-добре знам, кой ми е верен и кой — не.

При все това, той повикал Фирдуси, разпитал го, що му пише княз Рустем, и прочел писмото. После рекъл:

— Не бива да отиваш при Рустема, защото нито той ме обича, нито аз — него. Покойният ми баща води цял живот войни с баща му и с него.

— Както ми заповядаш, светли господарю, тъй ще направя, — казал Фирдуси. — Твоята воля е за мене закон. Никой не е бил към мене по-добър от тебе.

Дванадесет години се минали, откак Фирдуси постъпил в двореца на шах Махмуда. Но от ден на ден животът му ставал все по-лош, защото клеветниците и завистниците го не оставяли ни миг на мира. Един ден той получил известие, че е починала жена му. Помолил шаха да го пусне да си отиде, но Махмуд се не съгласил.

— Няма да излезеш от двореца, — рекъл му той, — докле не свършиш всички песни, които си започнал. Аз искам от тебе най-малко сто хиляди стиха.

Тежко било на поета, но царска воля се не чупи на две. Той се покорил и останал. Тогава написал най-скръбните си песни. Всеки, който ги прочете, не можел да се не разплаче, като дете.

Година след това, поетът получил втора скръбна вест — умрял син му. Тогава Фирдуси довършил малкото песни, които стояли недовършени, дал ги на Аяза и му казал:

— Ще те моля да ми направиш голяма добрина. Занеси тия ръкописи на господаря и му кажи, че съм свършил всичко, що съм му обещал. Дай му и това писмо — в него дъщеря ми и сестра ми съобщават за смъртта на моя син. Повече не мога да стоя тук, а ме е страх, че — ако помоля господаря да ме пусне да си вървя, и тоя път ще ме задържи. Отивам в града да се окъпя, а утре заран тръгвам за родния си град. Можеш да кажеш още на шаха, че Хасан-Мейменди не ми е платил още ни пара за ръкописите, които е получил от мене. А в тях и в тия, що ти давам, има повече от сто и двадесет хиляди стиха. Сбогом, приятелю. До гроб ще бъда благодарен на тебе и на Махека за вашата голяма добрина.

Аяз отнесъл ръкописите на шаха и му казал, че Фирдуси е изгубил ума си от скръб — не знае, къде да се дене.

— Недей му се сърди, — рекъл, — че напуска двореца! Той е човек за окайване. От отчаяние не знае, какво да направи. Син му е умрял. Ето последните му стихове. С тях се навършвали, казва той, повече от сто и двадесет хиляди стиха. От Хасана-Мейменди не е получил нищо.

— Добре, — казал шах Махмуд. — Нека дойде веднага ковчежникът!

Когато дошъл Хасан-Мейменди, шахът му заповядал:

— Ще пратиш по Аяза на Фирдуси толкова злато, колкото може да понесе най-якият от моите слонове. Освен това, ще му пратиш и една торба с елмази.

— Каквото ми заповядаш, светли господарю, веднага ще го изпълня. Но преди това те моля да ме изслушаш.

— Добре. Що има да кажеш?

— Има да кажа това, че светлият господар е много щедър. Дори да речем, че е заслужено да се плати на оня поет по жълтица за стих, златото и елмазите, които заповядваш да му дам, биха платили не сто и двадесет хиляди стиха, а повече от триста хиляди. Тъй ми се струва. Твоя воля, господарю, но аз мисля за тебе и мисля, как да се направи, та всички да те почитат. Казвам си на ума: „Какво ще си рекат людете, като се разчуе, че шахът дава за един куп ръкописи цял слонски товар злато, а на това отгоре и торба с елмази?“

— Е, какво мислиш, че биха си рекли?

— Биха си рекли, светли господарю (извинявай, че съм откровен) — биха си рекли, казвам, че шах Махмуд или е изгубил ума си, или е бил пиан.

— Тъй ли? Е, какво казваш да направя?

— Ето какво. На твоя Фирдуси му стигат и шестдесет хиляди сребърни дирими. Той ще бъде благодарен и преблагодарен. Ако ли пък искаш да полудее от радост, прати му и торбичка бисери.

— Добре. Прави каквото знаеш!

Хасан-Мейменди натоварил на кон сребърните пари и торбичката с бисери — и Аяз подкарал коня към банята, дето се надявал да намери Фирдуси. Поетът бил наистина още там. Когато излязъл от банята, Аяз му казал:

— Ето, приятелю, заплата за твоите ръкописи.

Фирдуси се зарадвал.

— Да отидем, — рекъл, — в къщата на вдовицата. Там мисля да преспя, а утре ще потегля към Шадаб.

Когато стигнали до къщата, разтоварили коня. Вместо злато, както очаквал Фирдуси, в торбите се оказали сребърни монети — дирими. И то — само шестдесет хиляди. Освен тях, имало торбичка бисери, — съвсем дребни, все евтини.

— Приятелю, — рекъл Фирдуси скръбно, — шахът си не устоя на думата. Той беше обещал да ми даде по жълтица на стих, а не по половина дирема. Аз не мога да приема тия пари.

Тогава Аяз му разказал, какво е говорил Хасан-Мейменди на шаха.

— Добре, — казал гневно поетът. — Не ми е за парите — не за пари съм работил толкова години, нито за слава. Но ако царете на тая земя престанат да бъдат честни, всички люде ще станат разбойници. Кажй това на шах Махмуда! Вземи тия двадесет хиляди дирими и торбичката с бисери — подарявам ти ги, като приятел. Двадесет хиляди ще дам на тая бедна вдовица — да ме благославя. А последните двадесет хиляди ще раздам на сиромасите, които просят пред джамията. Върни се в двореца и кажи на шах Махмуда, че Абулказим, когото сам той нарече Фирдуси, няма нужда от неговите пари — той си отива тъй беден, както е дошъл, преди години, в тоя град.

Аяз се върнал в двореца и повторил на шаха точно думите, що бил изрекъл Фирдуси. Махмуд повикал ковчезника и почнал да го гълчи, че по негова вина е постъпил несправедливо.

— Аз бях намислил добре да постъпя, — рекъл той, — но ти ме надума. Сега всички в царството ще узнаят за станалото, защото Фирдуси не е от ония, които мълчат. И какво ще каже светът за мене? Ще каже: „Шах Махмуд отяжда от залька на людете. Обещава да плаща по жълтица за стих, а дава десет пъти по-малко! И това било цар!“ Да, да — тъй ще кажат. Защото те не знаят, че имам лоши съветници, като тебе.

— Светли господарю, — рекъл Хасан-Мейменди, — никой няма да каже тъй. Ако чуят оногова да се оплаква от шаха, че му бил дал малко, всички ще му кажат: „А ти какво искаш? Да не би да ти се ще — господарят да ти изсипе цялата си хазна? Та ти трябва да се благодариш за всичко, каквото ще ти даде той! Да не мислиш, че ти го

дава, защото си го заслужил? Той ти го дава като дар. И медна монета да ти даде, и сто хиляди жълтици да ти плати, — еднакво трябва да му бъдеш благодарен. Дори не сребро или злато, ами и шепа кал да ти даде, ти трябва от признателност да си залепиш тая кал на очите, както се лепи лек против очebol“. Тъй ще му рекат, господарю, умните люде.

— Разумно говориш, — казал шахът. — Тоя Фирдуси е безобразник и неблагодарник. Ще го науча аз него, как се отговаря на цар! Утре на пладне ще го уловите и ще го доведете вързан на площада пред двореца. Тъкмо когато людете се връщат от работа, ще заповядам — пред всички да го хвърлят на камъните и сто слона да минат през него.

В това време Фирдуси отишъл в джамията да се помоли. Като си свършил молитвата, той написал на стената — тъкмо там, дето обичал да застава шах Махмуд, — следните думи:

„Щастливият дворец на Махмуда, цар на Забулистан, е като море. И то какво море! — Брегът му се не вижда. Когато чуете да ви кажат, че оня, когото шахът нарече Фирдуси, е нирнал в морето, за да намери бисери, а е извадил само пясък, отговорете, че за това не е било виновно морето, а Фирдуси. За да извадиш бисери, трябва да те казват не Абулказим или Фирдуси, а Хасан-Мейменди“.

Като излязъл от джамията, поетът раздал на просяците двадесетте хиляди дирими, що му били останали, и се прибрал в къщата на вдовицата. Влязъл си в стаята и легнал да спи, за да стане на заранта рано и да потегли на път. Но още не си бил склопил очите, стаята се изпълнила с ярко сияние — също като това на кръстопътя, през оня ден, когато поетът бил решил да се върне в родния си град. Отново се явил ангелът и казал на Фирдуси:

— Не се бави, а веднага тръгни на път! Извън градските врати, които водят към север, ще видиш обуздан кон. Яхни му се и му охлаби поводите! Където се спре, там слез! Шах Махмуд е заповядал да те убият. Не тръгнеш ли веднага, изгубен си. Ставай!

Като изрекъл тия думи, ангелът изчезнал. Фирдуси тръгнал, без да се обади някому. Слънцето било още високо. Като минал през северните врати, сякаш изземи излязъл бял арабски кон, богато оседлан, със златна юзда. Погледът му бил не поглед на кон, а на човек. Яхнал го Фирдуси и жребецът полетял. На мръкване ездачът пристигнал в столицата на княз Рустема. Конят се спрял пред двореца.

Стражите запитали поета, кой е и кого търси. Той отговорил:

— Името ми е Абулказим, а ме наричат Фирдуси. Пиша песни. Вашият господар ме беше поканил преди време на гости. Късно ида, но ида.

Съобщили на княза. Той излязъл сам да посрещне Фирдуси. Поканил го на трапезата, нагостил го богато, сетне му дал най-хубавата стая — да си почине, защото било късно, а много път бил изминал поетът.

На сутринта те се разговорили на дълго. Фирдуси разказал на княза, как е прекарал в двореца на Махмуд и как му е платил шахът за дългата тринадесетгодишна работа.

— Знам го, — рекъл княз Рустем. — Той е такъв; хитри и завистливи мъже го надумват и той ги слуша. Ти трябва да му се обадиш от тук. Напиши му няколко стиха, но тъй ги напиши, че — като ги прочете, додето е жив, да ги не забрави! Нека знае, че и поетът е човек. Дори нека знае нещо повече — всеки може да стане цар, но за да бъде поет, трябва да се е родил поет. Само недей му обажда, къде си — той е страшно отмъстителен.

Фирдуси написал на шаха следното писмо в стихове:

*В Хазнин пристигна беден
мъж — Абулказим;
тринадесет години служи той
при шаха;
във песни си изля скръбта
и радостта;
в отплата му не дадоха ни
хляб, ни дреха;
тринадесет години служи той
при шаха;
Абулказим излезе беден от
Хазнин.*

Князът пратил писмото по свой човек, но му поръчал да не казва, къде е поетът.

— Ще го дадеш на стражите да го предадат на Аяза, а той ще го даде на шаха. И веднага ще се върнеш.

Аяз получил писмото, прочел го и заповядал на стражите да му доведат човека, който го е донесъл. Излезли да го търсят, но го не намерили — той си бил отишъл. Аяз предал писмото на шаха. Като прочел стиховете, Махмуд се ядосал много. Той скъсал писмото и хвърлил късчетата през прозореца, па повикал най-бързите си войници и им заповядал да намерят Фирдуси.

— Който ми го доведе, — рекъл, — ще получи за награда петдесет хиляди дирими и златотъкана дреха.

Бързогонците тръгнали на разни страни — да дирят поета. Като чули, че е обещана голяма награда, и мнозина други се заели да търсят Фирдуси. Някои от тях се върнали още след два-три деня, без да го намерят.

— Никой не го е виждал и никой го не знае, къде е, — рекли те на шаха.

Същия ден, когато тръгнали бързогонците, един от придворните свирачи, минавайки по двора, видял късчетата от писмото на Фирдуси. Той ги сбрал, залепил ги и прочел стиховете. Като се срещнал с другари в кръчмата, прочел и там писмото. Всички го научили наизуст и започнали да го повтарят. Скоро целият град знаел стиховете. Измислили им и глас, па почнали да ги пеят.

Един ден Фирдуси седял в беседката на княжеската градина и пишел песни. Никой го не знаел, че е там. По едно време се чул разговор. Две танцовачки, които отивали в двореца (тая вечер щяло да има угощение, та ги били повикали да играят) се спрели да си наберат трендафили, за да се накитят.

Едната запитала другарката си, дали знае името на оня мъж, който е гостенин на княза.

— Не, — отвърнала запитаната, — не го знам, но стражите ще да го знаят. Защо питаш?

— Защото са надошли в града мъже, които търсят някакъв Фирдуси. Шах Махмуд давал много пари на оногова, който го хване и му го отведе.

— Е, та що? Да не мислиш ти да вземеш наградата?

— Не, но си мисля, че може зло да сполети нашия господар, ако шахът се научи, че беглецът се крие в двореца му. Може война да му

отвори. И току-виж, че за нищо и никакво се избили сума люде. Да бях на мястото на тоя беглец, веднага щях да се изнижа из двореца — да не ставам причина да страдат невинни заради мене.

Танцувачките отминали. Когато влезли в двореца, и Фирдуси влязъл, но през друга врата. Отишъл си в стаята, прибрал си нещата, извел коня от обора, яхнал го и полетял отново — натам, накъдето го отнесе жребецът. След цяло денонощие бяг, конят се спрял в Багдад, пред къщата на един търговец, много богат човек, най-заможният в оня голям град.

Слугите излезли да посрещнат гостенина, те мислели, че е някой сродник или приятел на господаря им. Фирдуси слязъл от коня и запитал, вкъщи ли си е домакинът. Отвели го при търговеца. Поетът му казал, кой е, отде иде и по каква причина се е озовал в Багдад; нищо не скрил.

Домакинът казал:

— За мъже като тебе моята къща е широко отворена. Добре си дошъл. Аз почитам учените люде. Ако искаш, бих могъл да те отведа и в двореца, при нашия халиф — Кадер-Билла. Той обича поетите.

— Не, — рекъл Фирдуси. — За сега ми се иска — князете и царете да ме не знаят, къде съм. По-после ще видим. Но и тебе казвам, че ме дирят — главата ми е оценена. Ако се боиш — да не би да ти навлека беда, ще си вървя, ще си обръсна главата, ще се облека като дервиш и ще тръгна с торба на рамо по света.

— Няма защо да правиш това, приятелю. У дома никой няма да пита, ни — кой си, ни — откъде си.

Поетът заживял в къщата на богаташа-търговец. Той пишел песни и му ги подарявал, а домакинът ги давал на преписвачи и разпращал преписите на свои познати — князе. Багдадският халиф също получил препис от три-четири песни. Те му допаднали много и той известил на търговеца, че иска да види непознатия поет.

Нямало що да се прави: Фирдуси требвало да отиде в двореца. Търговецът го пременил богато и го отвел. Поетът прочел най-новите си песни. Халиф Кадер-Билла останал възхитен. Той надарил поета с разкошни подаръци и го задържал в своя дворец.

Но през това време и до шах Махмуда стигнали преписи от песните. Той познал веднага, че тия песни са писани от Фирдуси — никой друг не можел да пише така. Узнал шахът, от кой град идат

песните: от Багдад. И веднага написал на халифа заплашително писмо. Писал му той, че — ако не окове Фирдуси във вериги и му го не прати веднага, — да си мисли.

Халиф Кадер-Билла получил писмото, усмихнал се и го подал на Фирдуси — и той да го прочете. Поетът го прочел, па се замислил.

— Защо се умисли? — запитал го весело халифът. — Да не мислиш, че ме е страх от шах Махмуда? Ще му разпердушиня войската, че има да ме помни! Я запей някоя весела песен!

Но Фирдуси казал:

— Не ми е до песен, господарю. Защо да се избиват заради мене люде, които ме нито знаят, нито познават? Ако не съм могъл да направя на другите добро, защо да се не пазя — поне зло да им не правя? Пиши на шах Махмуда, че преди да получиш писмото му, аз съм изчезнал от Багдад и никъде не са могли да ме намерят твоите мъже.

Колкото и да увещавал халифът Фирдуси да остане, оня настоявал на своето: ще тръгне, та ще тръгне! И тръгнал. Кадер-Билла го обсипал с подаръци и злато, но поетът взел толкова, колкото можел да носи конят. Сбогувал се с халифа, минал край къщата на търговеца, простил се и с него и пуснал отново жребеца по широкия път.

Конят препускал цяла седмица. Само от време на време се спирал, колкото да може ездачът да се нахрани, да пийне вода и да дремне час-два. После пак политал. Най-сетне навлязъл в областта Куистан, която управлявал княз Назир-Лек. Той бил слушал за Фирдуси. И нему бил пратил търговецът преписи от песните. Князът излязъл и посрещнал с голямо тържество поета. Приел го много любезно и му отредил за живелище летен дворец, извън града, в сред хубава гора.

— Тук можеш спокойно да си пишеш, — му казал той, — без да се боиш от бързогонците на шах Махмуда. Той е мой добър приятел и — като узнае, че си ми на гости, — няма да те безпокои.

Фирдуси се заловил за работа. От време на време князът отивал да го посети. Веднъж, като го запитал, що прави, поетът му казал, че се е заел да пише книга, в която мисли да разкаже в стихове целия си живот.

— Който я прочете, — добавил той, — ще разбере, какви неправди съм теглил от шаха и от неговите съветници.

— Да речем, че това е добро, — казал князът, който бил мъдър човек. — Но каква полза ще имаш от това ти? Вярвам, че ще разкажеш всичко точно тъй, както си е било. И който го прочете, ще се възмути. Ще прокълне оня цар, който е бил несправедлив към тебе, и неговите царедворци, които са те хулили, клеветили и чернили. Та що от това? Като разказваш за злото, ще ли го премахнеш? Не е ли по-добре — съвсем и да не говориш за него?

Фирдуси се замислил.

— Прави думи казваш, — рекъл той на княза. — Но ти забравяш, че неправдата трябва да бъде наказана. Ти не наказваш ли злодейците в своето княжество?

— Наказвам ги, — отвърнал князът, — защото съм длъжен да ги наказвам. Но, преди да ги накажа, аз ги съжалявам и гледам някак да ги поправя, ако мога. Не, недей мисли, че шах Махмуд или Хасан-Мейменди ще станат други, като разберат, че всички знаят, как са се отнесли към тебе. Да бях на твое място, бих оставил на Аллаха да ги накаже, ако заслужават наказание.

— Да, — рекъл Фирдуси. — Сега и мене се струва, че тъй ще бъде най-добре. Давам ти дума, че няма да пиша тая книга. Каквото съм написал, ще го скъсам. Ще почна пак да пиша песни.

Когато — след десетина деня — княз Назир-Лек отишъл да навести гостенина си, Фирдуси му прочел няколко песни, току-що свършени.

— Песните са много хубави, — рекъл князът. — Голяма радост ми е, че ги написа в моя град. Дори само една такава песен да напише човек, ще може да каже с чисто сърце, че не се е напразно родил. Дай ми ги! Ще поръчам да се препишат и разпратят — всеки трябва да ги знае.

Когато песните били преписани, княз Назир-Лек пратил по един препис на шах Махмуда. Към песните добавил писмо, в което укорил шаха, че се е отнесъл много несправедливо към Фирдуси. Той му писал, че не трябва да слуша лоши съветници, като Хасана-Мейменди, който не само не е плащал цели тринадесет години заплата на поета, но не му е давал дори хляб и дрехи.

Като получил писмото, шахът се най-напред разсърдил. Но после размислил и разбрал, че приятелят му има право да го укорява. Той слушал всеки ден, щом излезе от двореца, оная къса песен, която пеели

всички, — песента за бедния Абулказим, що живял тринадесет години в двореца и го напуснал пак беден. А тъкмо няколко деня преди това бил прочел в джамията ония думи, които бил написал на стената поетът, — думите за морето и бисерите. Те го огорчили, но той разбрал, че са прави. Шахът повикал най-верния си човек — Аяза, за да се посъветва с него. Показал му писмото и песните. Аяз ги прочел и казал:

— По-преди, когато гражданите знаеха, че в нашия дворец живее най-великият поет на Персия, всички навеждаха глави, колчем минат край вратите. А сега, като знаят, че Фирдуси е прогонен от тук и са разпратени бързогонци да го дебнат, сякаш е звяр или разбойник, — право да ти кажа — всички обръщат глави на страна, минат ли край двореца. Не зная, кой е виновен, ала това е така. Много тежко ще ми бъде, ако чуя — не дай Боже! — някой ден да поменуват с проклетия името на моя господар, който е позволил на клеветниците и завистниците да го склонят към неправда. Защото — помни това, господарю — народът обича Фирдуси. От ден на ден все повече и повече го обиква.

— Имаш право, мъдри приятелю, — рекъл шах Махмуд. — Хасан-Мейменди ме е лъгал толкова години. Не ща — людете да мразят мене, вместо него. Ще го накажа.

Още същия ден Хасан-Мейменди бил обесен на главния площад — за назидание на придворните.

Веднага след това, шахът заповядал да натоварят на камили сто и двадесет хиляди жълтици и торба елмази, па да ги откарат на Фирдуси, чак в двореца на княз Назир-Лека. Но когато пристигнали там, пратениците се научили, че поетът е вече заминал за родния си град. И те подкарвали кервана към Шадаб.

Фирдуси намерил своите имоти занемарени, лозята — трън્યાсали, нивята — буренясали. Няколко силни наводнения били отвлекли най-плодородната част от земята. Тогава му дошло на ум за обещанието, що бил дал още в детинство, — да издигне спасителна стена. Свило му се от мъка сърцето, че не е могъл да устои на обещанието си.

Тръгнал той по улиците — да се разходи, за да пропъди своята скръб. И, като минавал през пазара, чул едно момче, че пее песен,

която му се сторила позната. Отдавна не бил слушал той тая песен, та му се видяла като нова, макар и да знаел, че я е чувал никога.

А момчето пеело:

*В Хазнин пристигна беден
мъж — Абулказим;
тринадесет години служи той
при шаха;
във песни си излял скръбта и
радостта;
в отплата му не дадоха ни
хляб, ни дреха;
тринадесет години служи той
при шаха;
Абулказим излезе беден от
Хазнин.*

Старецът се спрял. Той познал своята песен — оная, що бил пратил на шах Махмуда. Тринадесет години да служи — с надежда, че ще издигне каменна преграда против бедите на света, а да не получи нищо за своя труд! Пред очите на Фирдуси причерняло. Коленете му се подкосили. Той надал писък и паднал в несвяст. Пренесли го у дома му. Там умрял.

Заровили го в една градина, извън града — там той обичал приживе да се разхожда и да слуша птиците, как пеят. Неговите приятели, заедно с дъщеря му и сестра му, отивали на гроба — да му слагат цветя. Но шейхът се не съгласявал да отиде да чете молитви над гроба на поета.

— Той се отби от правия път, — казвал шейхът. — Абулказим възпяваше езичници. Освен това, той е извършил някакво голямо престъпление, затова шах Махмуд го търсеше да го накаже. Нека душата му върви в пъкъла!

Още през същата нощ, когато шейхът заспал, явил му се на сън ангел Ритван и му казал:

— Ела да видиш нещо!

После го хванал за ръка и го повел. Водил го, водил, — отвел го в рая. И кого да види там шейхът? — Самия Фирдуси! Поетът седял на златен престол, под голямо нариво дърво, и се разговарял с ангелите. Облечен бил в дреха от зелена коприна и на главата му имало златна корона с изумруди.

— Що търси тоя тук? — попитал учуденият шейх ангел Ритвана.

— Що търси ли, питаш? Та той, говореше в своите песни за Аллаха повече, отколкото си говорил ти цял живот в своите молитви! Затова е тук. Неговото име е Фирдуси (което значи „Райски“). Тук е неговото место.

Щом се събудил, шейхът свикал приятелите и роднините на поета — да отидат при гроба, за да прочете молитвите. И тъкмо когато те излизали през едната врата на града, през другата влизали пратениците на шаха, водещи камилите, натоварени със злато. Те носели, освен това, десет златовезани дрехи и писмо, в което шах Махмуд молел Фирдуси да му прости, че се е отнесъл към него несправедливо.

Когато роднините се върнали от гроба, царьовите пратеници отнесли подаръците на Фирдусиевата дъщеря. Тя прочела писмото и казала:

— Върнете това на оногова, който го е пратил! Той отне и радостта и живота на моя баща. Аз си имам колкото ми трябва, и не ща злато, което носи нещастие.

Тогава сестрата на Фирдуси си спомнила, че брат ѝ често обичал да говори за спасителната стена.

— Дайте златото! — рекла тя. — Брат ми го е спечелил честно, то няма да донесе никому нещастие.

Ширин наела работници и те издигнали високи каменни прегради около устието на реката. Спасителната стена стои и днес. От тогава до сега не е имало ни едно наводнение в оня град. Тая стена се казва *Венеца на Фирдуси*.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.